

Őrző a vártán

BALOGH EDGÁR OTTHONÁBAN

— Sokszor elmondád, hogy közírónak tartod magadat. Ragaszkodsz ehhez a meghatározáshoz; a közírás fogalmát egyetemi előadásaidon is igyekeztél meghonosítani. Ezekben az előadásokban a közírás egész történetét felvázoltad. Egyébként is állandó gondod az elődök példájának megidézése. A közírásban kiket tekintesz a magad elődeinek?

— Azt hiszem, nagyon messze mehetnének, mert nagyon sok kitűnő magyar publicista volt, olyan mértékben, amilyenben nagyszerű reformmozgalmak voltak a tizenkilencedik század elejétől kezdve, de hiszen akár Rákóczi publicisztikájáig is visszamehetnénk. Hagyjuk tehát most ezt a történelmileg és irodalomtörténetileg rendkívül bonyolult kérdést, annál inkább, mert hiszen sokszor megírtam már, hogy minden író szépirodalmi termését egyoldalúan ítélnök meg, ha ugyanakkor nem vennék figyelembe mindenkori publicisztikai magatartását és termőbőségét is. Elég céloznom Adyra, akinek van 1040 verse és több mint tízezer publicisztikai műve.

— Indulásoadat kétségtelenül a szociográfia jellemezte, a sarlósook mozgalma idején. Szeretném, ha a műfajról beszélnél, jelenéről, lehetőségeiről; hogyan látod ma a szociográfiát?

— Annak idején a középosztálynak nevezett értelmiség frázisaival és illúzióival szemben, már mint diákok meghirdettük a valóság kultuszát, vagyis arra törekedtünk, hogy megismerkedjünk magával a néppel, bejárjuk azokat a széles tereket, amelyeken elszórtan él, és felismerjük a parasztság jelentőségét a jövő számára, majd elérkezzünk oda, hogy ennek a parasztságnak az urbanizációjában, városiasodásában és a munkássággal való politikai szövetségében ismerjük föl a feladatokat. Ez volt az ifjúságom: valóságkutatás, népkutatás, a valóság megváltoztatása végett, a népszolgálat teljesítésében. A valóságot ma újra fel kell tárni. Annak idején a mi valóságkutatásunk korában urbanus-népi vita tűzébe kerültünk. Nos, azóta, akár az urbanitás, akár a népiség minden összetevője megváltozott. A képletek tartalma kicserélődvén, újra kell foglalkozni a valóság feltárásával és újra meg kell fogalmazni azokat a feladatokat, amelyek a valóság helyes megváltoztatásának, a haladó tényezők továbbvitelének az örök forradalmiságát jelentik.

— Arról beszéltél, hogy a valóságot újra fel kell fedezni. Jelen társadalmunkban, a szocializmusban a gazdasági, kulturális életet nemcsak megtervezik, de fel is mérik modern tudományos eszközökkel, számológépekkel is. Milyen lehetősége marad a felfedezésre az írói szociográfiának?

— Bocsáss meg, de azt hiszem, hogy alábecsülöd a múlt statisztikai, gazdasági és egyéb szakirodalmát, felméréseit. Amikor mi a húszas évek elején elkezdtük a magunk szociográfiai felméréseit, a falukutatást, akkor is hallatszott ilyen ellenvetés, hogy hiszen ott vannak a könyvtárak, ott vannak a statisztikai közlemények, minek törjük magunkat. Ha most csak Erdélyről beszélünk, Kőváry László, tehát a múlt század közepe óta gazdag a felmérések irodalma. Nem az hiányzott, hanem az embertől emberig menő ellenőrzése ezeknek az anyagoknak, a helyzet megelevenítése, képzeletben és valóságban. Tehát ma is, akármennyire bővült is a gazdasági felmérés, a statisztika — természetesen a mai differenciáltabb helyzetekben — meggyőződésem az, hogy újra, embertől emberig, falutól faluig, várostól városig, üzemtől üzemig, intézménytől intézményig lehetne elmenni és megnézni azt; de én ezt neked mondjam, éppen Beke Györgynek, aki ezt végzi?!

— *Eljutottunk tehát oda, hová magam is vezetni szerettem volna e beszélgetést: az emberhez, aki a valóság feltárásának központja, célja. Az ember mozgása a társadalomban, az időben: egyebek között a demográfia, a lakosság vándorlása faluról városra, mezőgazdaságból iparba, esetleg városról vissza falura, értelmiségiek képében. Tudom, hogy állandó gondod mindez. Különösen a népszaporulat kérdése. Te is szívszorongva nézted végig például a bukaresti televízió magyar műsorának egyik riportját, Csép Sándor készítette, a kalotaszegi egykéről. A köziró, az írói szociográfia szerepe mi lehet ma e feltárásban?*

— Ezzel a konkrétumokig értünk el, nagyon helyesen. Itt élve, Erdélyben, Romániában, az én érdeklődési köröm, példatáram nyilvánvalóan hazai, romániai; ilyen értelemben figyelem a romániai magyar nemzetiség életének változatait, székely tömegek beözönlését — az urbanizáció törvényei szerint — városokba. Ezt a jelenséget már a két világháború közötti időkben is megfigyeltem és leírtam, például Brassóban és Segesváron. Ma ez a folyamat tovább tart, hatalmas román dolgozó tömegek jelentkeznek ugyancsak a városokban; ez az urbanizációs folyamat maguknak a falvaknak nagy részét lakhelyteleppé változtatja, ahonnan az ingázók tömegei indulnak el, vagy az átszármazók tömegei hagyják ott a falut, de vissza-visszatérnek szüleikhez, rokonaikhoz, vagy akár nyugdíjas korban. Ebben a nagy demográfiai mozgásban reális az új valóság képét megragadni, ehhez fűzni sajátos nemzetiségi feladatainkat is. Az elidegenedés veszélye, tehát az egyénné töredezés a közösségből, legyen az faluközösség, városközösség, nemzetiségi közösség, osztályközösség, a szocialista hazafiság közössége, tehát a közösségből való kiesés veszélye mindig fennáll az ilyen áttelepedéseknél. A népszaporulat csökkenése is ezekkel a demográfiai változásokkal függött össze, majd ott, ahol a konszolidáció megtörténik, az új lakhelyeken, az új lakótelepeken, a városiasodott faluban éppen úgy, mint a tájba beépülő új városnegyedekben, a népszaporulat törvényei is a társadalom kívánságai szerint fognak érvényesülni megint.

Én tehát azt kívánom, a mai fiatalságnak elsősorban, hogy ezeket a nagy demográfiai rajzásokat figyelje, menjen utánuk azoknak, akik máshová kerülnek; úgy gondolom, hogy a párt nemzetiségi politikája folytán adott lehetőségeink között, ilyen gyönyörű feladatok teljesítése lehetséges. Lapjaink szerkesztőiségei, iskoláink színjátzó diákjai vagy a szünetekben hazatérő diákok bekapcsolódása a művelődési otthonok tevékenységébe, különféle más intézményeink, tudományos kutatóink szerepe, a szabadegyetemek előadásai mind lehetővé teszik, hogy oda menjünk el, ahol új terepeken a magyar nemzetiség él. Én például nagyon meghatódtam, amikor Fogarason és Medgyesen tartottam szabadegyetemi előadást, olyan magyar nemzetiségűeknek, akik nem ott születtek, hanem oda származtak be az iparosodás törvényei folytán. Itt természetesen reális nemzetiségi gondolkodásra van szükség. Tudnunk kell azt, hogy a városok a népek, a nemzetek, nemzetiségek találkozó helyeivé válnak, és a romániai magyarságnak, mint a román szocialista nemzettel együtt fejlődő szocialista nemzetiségnek, nyilván az a feladata, hogy a maga közösségi értékeivel, eme változott viszonyok között, eme sokkal tarkább szőnyegen a maga freskószíneivel jelentkezzen.

— *El szokott hangzani olyan kétely is, hogy a maga kisközösségéből kiszakadó ingázó, mondjuk egy székelyföldi falu parasztja, amikor brassói munkás lesz, attól a művelődési, nyelvi kisközösségtől is elszakad, amelyben addig élt, és esetleg egy más közösségbe se talál el, így lélekben is ég és föld közt ingázik, nemcsak vasúton, buszon. Véleményed szerint, mi az, amit egy életformát, lakhelyet — de főleg életformát — változtató erdélyi minden körülmények között s mindenüvé magával vihet, éppen azért, hogy a társadalom teljes értékű tagja lehessen?*

— Legelsősorban is az anyanyelv művelése a fontos. Nem arra gondolok, hogy javítgassuk a helytelen mondatszerkezeteket, hanem sokkal többre: arra, hogy az anyanyelvnek — ezt különben a kitűnő Deme László nyelvész könyvben is megállá-

pította — több emelete van. Aki csak az otthoni nyelvet beszéli, az a mai tudományos-műszaki forradalomban nem tudja a maga kulturális érvényesítésének tényezőjévé tenni nyelvét. Szükséges a közigazgatási nyelvnek is a teljes elsajátítása, a tudományos, szakmai nyelv is. Az anyanyelv jelentősége a tudományos-műszaki forradalomban egyre nagyobb, hiszen a gondolkodás feladatköre nő meg a mai emberiség életében, és a fogalomalkotás legfontosabb eszköze nyilvánvalóan az anyanyelv. Ez semmiféle elszigetelődéshez nem vezet. Sőt, az, aki anyanyelvén a fogalmakat jól kiképezte, a gazdag fizikai világkép, biológiai világkép, kémiai világkép, társadalomtudomány, filozófia teljes nyelvezetét, szakmájának nyelvezetét anyanyelvén megszerzi, aki tehát tisztázott gondolatrendszerrel lép be a társadalomba, az erre a rácszatra rá tudja építeni a legfontosabb más nyelvek megszerzését is. Nekünk életbevágóan fontos a román nyelv elsajátítása. A tapasztalat azt mutatja, hogy csak az tudja tökéletesen jól elsajátítani a román nyelvet, aki a saját anyanyelvét már teljes fogalmi hálózattá tudta kiépíteni. Ez különben háromszáz éve, Comenius óta igazság.

De nemcsak az anyanyelvről van szó. A modern embernek a jövő építésében a múlt összes kincsét igénybe kell vennie. Az elidegenedés ellen honismerettel, családismerettel, a múltban ismeretével, a felgyűjtött kulturális kincsek kellő megválogatásával készülhetünk fel. Akkor sikerülhet ez, ha folyóirataink, televízióink, rádióink, színházaink, szabadegyetemünk, művelődési életünk nagyobb gondot fordít nemcsak a nyelvápolásra, hanem a honismeretre, a művelődéstörténetre, a haladó hagyományokra. Az ember nem kétlábú tollatlan állat, hanem a maga egyéniségében őseinek, elődeinek az egész történetét sűrítő kondenzátor. És ha mi a szocialista építésben alkotó állampolgárokként részt akarunk venni, akkor ezt a teljes múltbeli felkészültségünket kell minden egyénünk által, hozzájárulásként a szocializmusba beépítenünk.

Ide tartozik a jelképrendszer is, a nemzetiségi jelképrendszer; az, hogy milyen népdalt, milyen folklóranyagot, milyen varrottast, milyen képeket, milyen művészeti eszközöket hozok be a magam nemzetiségének dúsítására és így a közönsben való részvétel erősítésére a házamba, a családomba. Mindez együtt jár azokkal a feladatokkal, amelyekre a népi mozgást követő s az új valóságot felmérő ifjúság építheti a maga munkakörét. Én ilyen értelemben tekintem úgy, hogy minden fiatal magyar értelmiségi népszolgálatra hivatott, a maga szerzett tudását a szélesebb tömegek felé közvetítheti, továbbíthatja, erősítve ilyképpen anyanyelvünket, hagyományaink folytonosságát a jövőépítésben, jelképrendszerünk kialakulását, és egy tudatos nemzeti-séggel ajándékozva meg az országot, amelynek fiai vagyunk.

— Ifjúság iránti érdeklődésed és igényed közismert, egy intelmi kötetet fogalmaztál meg e témakörben; nyilván az ifjúságra figyelmet azért tartod ennyire fontosnak, mert az ifjúság szavával töltünk, idősebbektől — sajnos, én se tartozom már éppen a fiatalok közé — mindig a jövő kérdez. Rendkívül fontos, hogy az ifjúság miként viszonyul elődeihez és saját jövőjéhez.

— A múltamból kell valamit őszintén megvallanom. Nagyon sokszor úgy beszélünk a régi haladó csoportokról, mintha azok az egész nemzedéket jelentették volna a nemzet vagy nemzetiség életében. Ez tévedés. Statisztikai tévedés. Nyilvánvalóan akkor is sokan voltak az ifjúságban, talán bizonyára számbelileg többségben is, akik teljesen egyéni utat vállaltak, egyéni karriert kerestek, hogy úgy mondjam, üzletet akartak kötni a jövővel. Ugyanakkor sokféle szellemi irányzat volt. Így például elit csoportok alakultak ki és nem a népszolgálatot tartották a legfontosabbnak. Én olyan csoportokhoz tartozom, amelyek kimondottan felülemelkedtek az egyéni érvényesülés szempontjain és tudásukat a népszolgálat érdekében kívánták állítani, mégpedig egy olyan irányban, amely a népbarátságból eljutott a néppel való azonosuláshoz, eljutott ideológiailag a munkássággal való szövetkezésig, a lenini ösztönei forradalomnak a gondolatvilágáig.

Egyáltalán nincsenek illúzióim, a fiatalság ma is sokféle, de szeretném biztosítottabbnak látni azoknak az ifjúsági csoportoknak a kialakulását, adott intézményeken belül is, említettem a szerkesztőségek, a szabadegyetemek, az iskolák jelentőségét, amely csoportok célul tűzik ki, megvalósítandó feladatokat vállalva, a népszolgálat elvét.

Én az intellektuális felvérteződést, a gondolkodás újabb és újabb mozzanatainak modern lehetőségeit, ezek kihasználását rendkívül fontosnak tartom, laboratóriumi értéknek, de a jelentőségét akkor tudom értékelni igazán, hogyha e kísérletezés folytatásában megjelenik a tömegekkel való újabb összefüggés kiépítése, mondjuk magasabb síkon. Csak így lehet megtalálni a mozgó tömegek elegyéniesedésének, elidegenedésének ellenszerét a népszolgálatban. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a kísérleti laboratóriumok zártságát feloldjuk, és azokat az intellektuális erőket, amelyek ilyen helyeken kialakultak, bekapcsoljuk az általános építésbe; például, hogy magunkról beszéljek, itt, Romániában a magyar nemzetiség kulturális életének építésébe.

Én magam próbálok, öregedő életemben is, kijutni az intellektuális zártságából. Bizonyára tudod, hogy az *Új Élet*ben, amelyet Sütő András szerkeszt, immár második éve jelenik meg sorozatom, amelynek jelképes címe: *Táj és nép*. Az öreg Tánccsicsról mondják, hogy elment a városok vásáraitra, kora reggel kivitt egy kosárnyi külön papírokra nyomott cikket, és ott krajcárokért árusította a hagymások között. Hát én is fontosnak tartanám, hogy intellektuális ifjúságunk jusson el minél hamarabb a tömeglapokhoz, írjon beléjük. Szerintem nem elég az, hogy ha a *Korunk*ba, az *Igaz Szó*ba, az *Útunk*ba, *A Hét*be ír; bár *A Hét* már egy jelentős lépés a tömegek felé, hanem a *Falvak Dolgozó Népe*t, a *Munkásélet*et, a fiatalság lapját, a nagyon elhanyagolt ifjúsági *Jóbarát*ot és Sütő képeslapját is fel kell tudnunk karolni, az értelmiségünknek ott is lehet szava a tömegélet alakításában. Vagy ne beszéljünk a *Napsugár* roppant fontosságáról: azokhoz a gyermekekhez szól, és igen jól, szépen, okosan szól hozzájuk, akik most ismerkednek a betűvel, az anyanyelvvel. *A Hét* egyik nagy érdemét tekintem, egyebek között, hogy minden eddiginél, nyilván a *Korunk*-olvasóknál is szélesebb körhöz juttathatja és juttatja el a magyar tudományos és műszaki szaknyelvet. És úgy gondolom, nemcsak a magam számára ünnepi alkalom minden hétfőn, délután a két és fél óras magyar nyelvű bukaresti tévé-műsor, amelyet áhítattal ülök végig, s úgy tudom, a magyar családok nagy részében hasonló szeretettel várják. Lemérhető ez azon is, hogy a magyar műsorok szereplőiről napok múltán is beszélni hallhattunk utcán, piacon, családi otthonokban. Én most is hatása alatt állok a legutóbbi adásnak: Csáky Zoltán a nagyenyedi tanítóképző és óvónőképző életbe kilépő növendékeinek búcsúztatását hozta el otthonomba, s vele jó ízeket a népszolgálatra, a lehető legkonkrétebb népszolgálatra készülők őszinte bizakodását.

Én a magam sorozatában a városiasodás új tájszükségletét, a falu városiasodását, falu és város új viszonyait, a helytállást a vidéken próbálok propagálni, a hazalátogatóknak örvendek, az ingázóknak ajánlom a helyhezkötdést és hazalátogatásokat, egyáltalában híve vagyok a tudatos vendéglárnak és vendégfogadásnak, és az az érzésem, hogy a honismerettel, a családismerettel, a szülőföld ismeretével — különféle tudományágakon át is — lényegesen elő tudjuk mozdítani, konkretizálni a hazafiságot. Ebbe nálunk természetesen beletartozik az együttélés törvénye is, az egyenjogúság alapján, egymás kölcsönös megismerése és megbecsülése.

BEKE GYÖRGY